

Виклики та завдання для переходу на наближене до природи лісівництво

Олександр Сошенський, Юрій Дербаль, Роман Васишин

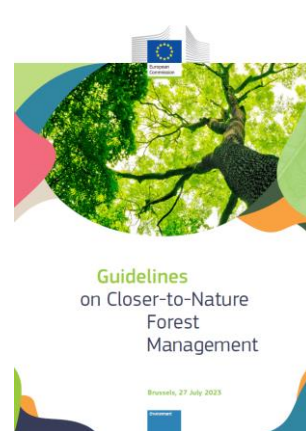
Громадська рада при Державному агентстві лісових ресурсів України

12.12.2025 р.

Ключові документи ЄС щодо НПЛ

- [EU Forest Strategy for 2030](#) (2021) – сприяє практикам сталого лісокористування, включаючи НПЛ, для посилення біорізноманіття та стійкості до зміни клімату.
- [EU Biodiversity Strategy for 2030](#) (2020) – популяризує використання системи управління лісами на засадах НПЛ задля захисту та відновлення європейських лісів.
- [EU Guidelines on Closer-to-Nature Forest Management](#) (2023) – надає основи принципи НПЛ з прикладами кращих практик та регіональних контекстів для впровадження управління лісами за принципами НПЛ.

Наближене до природи лісівництво (НПЛ) – система організації та ведення лісового господарства, за якої досягається безперервне відновлення і формування деревостанів, максимально близьких за структурою і генезисом до природних. Krynytskyi H. T. et al., 2017 <https://doi.org/10.15421/40270803>

НПЛ – набір практик для забезпечення багатофункціональності лісів шляхом поєднання цілей біорізноманіття, збереження запасів вуглецю та доходів від деревини. European Commission: Guidelines on closer-to-nature forest management, Publications Office of the European Union, 2023, <https://data.europa.eu/doi/10.2779/731018>.

НПЛ базується на знаннях про природу лісу, його відновлення, ріст, формування, стійкість до вразливих чинників, взаємозв'язки з різними елементами лісової екосистеми, а також соціально-економічні потреби.

Наближене до природи лісівництво в Європі

В Європі підходи наближеного до природи лісівництва почали впроваджуватися ще з 1950 року коли в Німеччині була створена робоча група з питань наближеного до природи лісового господарства (*Arbeitsgemeinschaft für Naturgemässe Waldwirtschaft* (ANW)).

Основними причинами популяризації та переходу до **НПЛ** стало підвищення екологічної свідомості людей, зростаючий попит на лісові продукти та послуги окрім деревини, порушення екосистем внаслідок суцільних рубок.

<https://www.anw-deutschland.de/eip/pages/geschichte.php>

ЛАСКАВО ПРОСИМО

ПОТОЧНИЙ

ANW

ПРОЕКТИ

ЗРАЗКОВІ ФЕРМИ

ПУБЛІКАЦІЙ

Ключові принципи наближеного до природи лісівництва:

- безперервний лісовий покрив;
- формування структури лісів наближеної до природних;
- стійкість деревостанів до несприятливих умов;
- безперервне лісокористування;
- стабільність водоохоронних, захисних, санітарно-гігієнічних, оздоровчих та інших корисних властивостей лісів;
- збереження біорізноманіття;
- лісозаготівля з низьким впливом на навколишнє середовище, зберігаючи таким чином природне середовище.

НПЛ передбачає:

Мінімізація господарських втручань

Збереження та відновлення лісових ґрунтів і водних екосистем

Дбайливі рубки (несуцільні – вибіркові або невеликими групами)

Сприяння природному відновленню

Підходи орієнтовані на конкретний масштаб (дерево, деревостан, ландшафт)

Оптимальне збереження мертвої деревини

Охоронні території (ключові оселища і топографічні особливості)

Регулювання чисельності копитних тварин

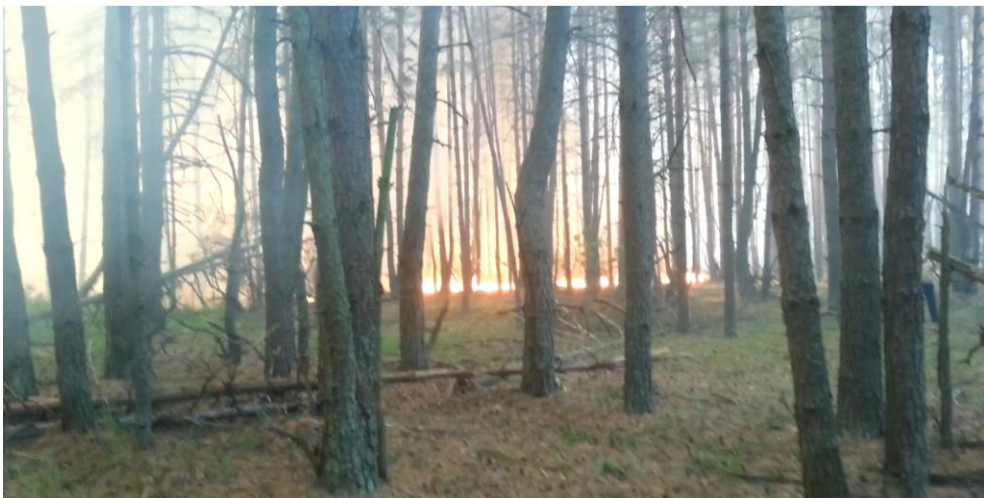
Сучасні виклики для лісів у Європі та в Україні

Узагальнення звітів країн-членів Pro Silva показало, що низка посушливих років, коли річна кількість опадів сягає лише 50-60% від середніх багаторічних показників, призводить до драматичних наслідків для європейських лісів. Особливо в північній частині Центральної Європи різко зросла кількість короїдів у ялинових лісах (наприклад, у Чесько-Моравському нагір'ї, Ельзасі, Німеччина), частота лісових пожеж є безпрецедентною (наприклад, у соснових лісах Бранденбургу). Гинуть навіть здорові старовікові букові ліси в природному стані, особливо на багатих, вологих ґрунтах (наприклад, Спессарт, Ельзас), а молоді дубові насадження не витримують швидких змін умов навколишнього середовища. Хвороба ясена має серйозні наслідки і майже винищила важливий вид дерев, а значні вітровали в південних Альпах додають до цього негативного імпульсу.

Чисті соснові ліси

Чисті соснові ліси

Суцільні рубки

Порушення

Вітровали
2023

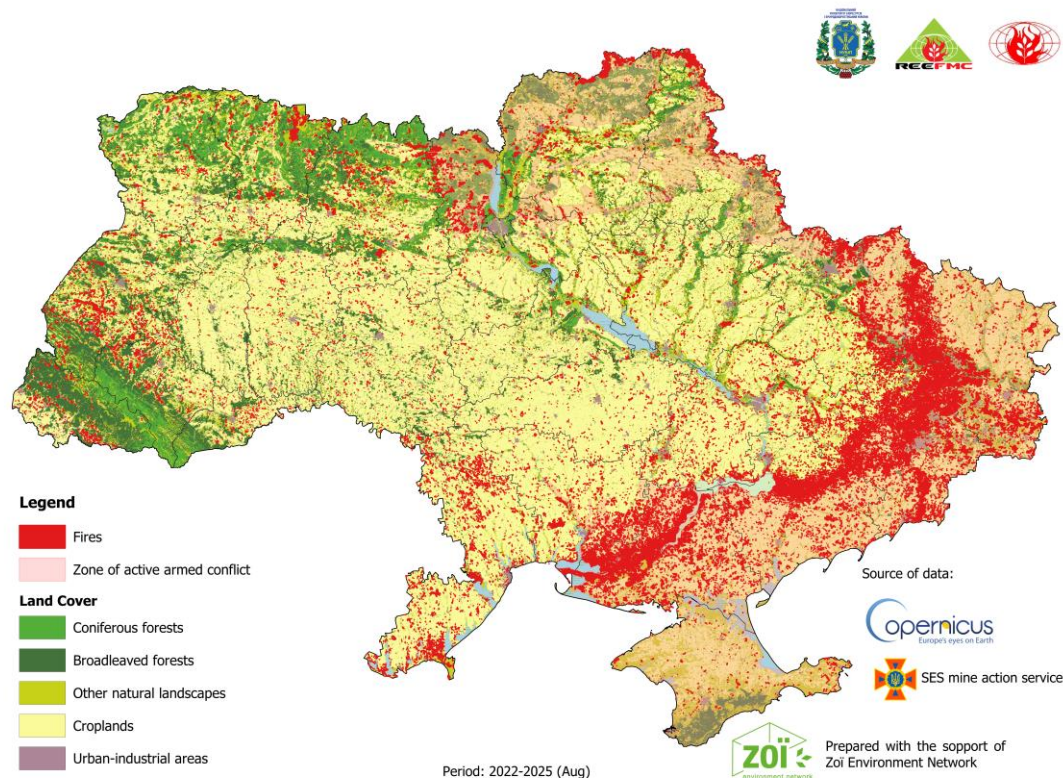

ВПЛИВ ВІЙНИ

Рік	Площа пожеж, га	З них ліси, га
2022	750,6	56,6
2023	451,8	27,9
2024	818,8	113,0
2025*	1279,5	54,4
Разом	3300,7	251,9

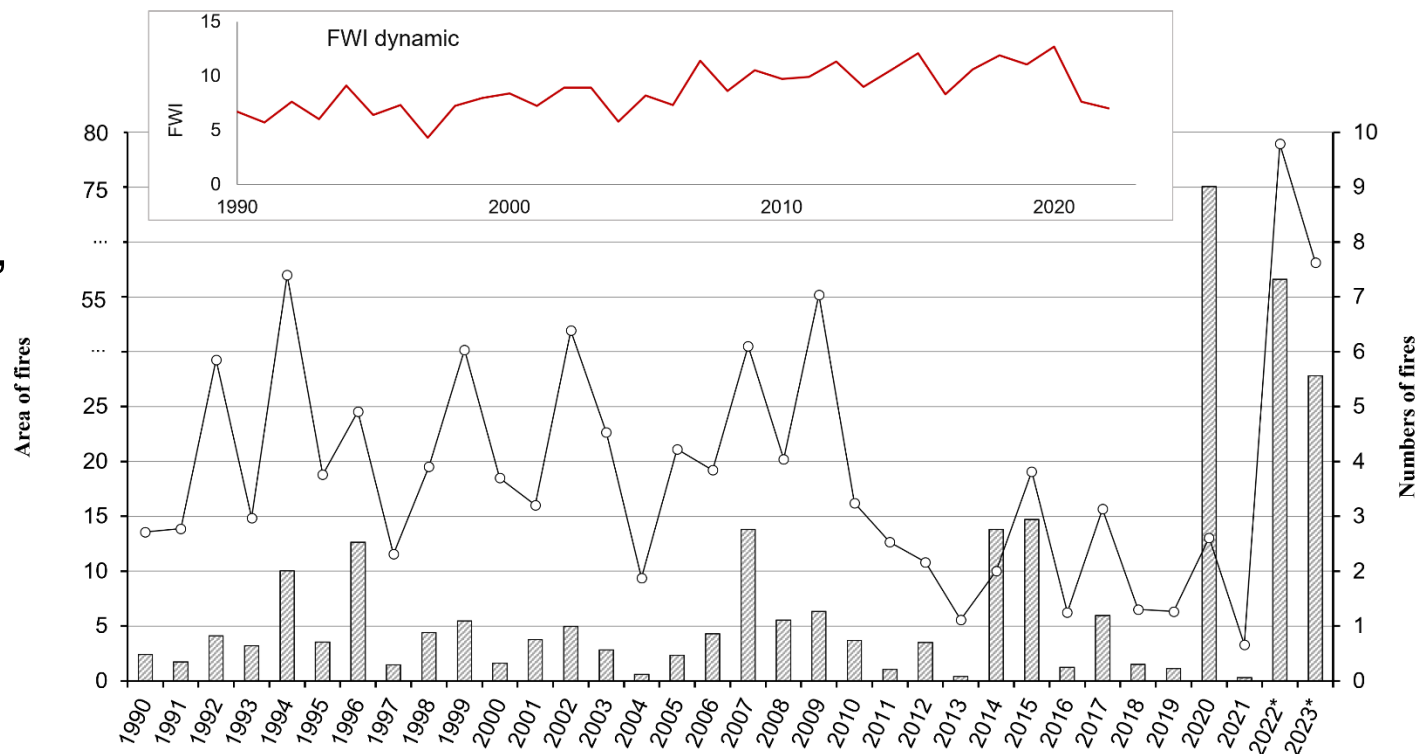
77% всіх пожеж сталися в 60-кілометровій буферній зоні вздовж лінії фронту.

Джерело: REEFMC, 2025

Лісові пожежі

Кількість та
площа лісових
пожеж в Україні,
1990-2023 рр.

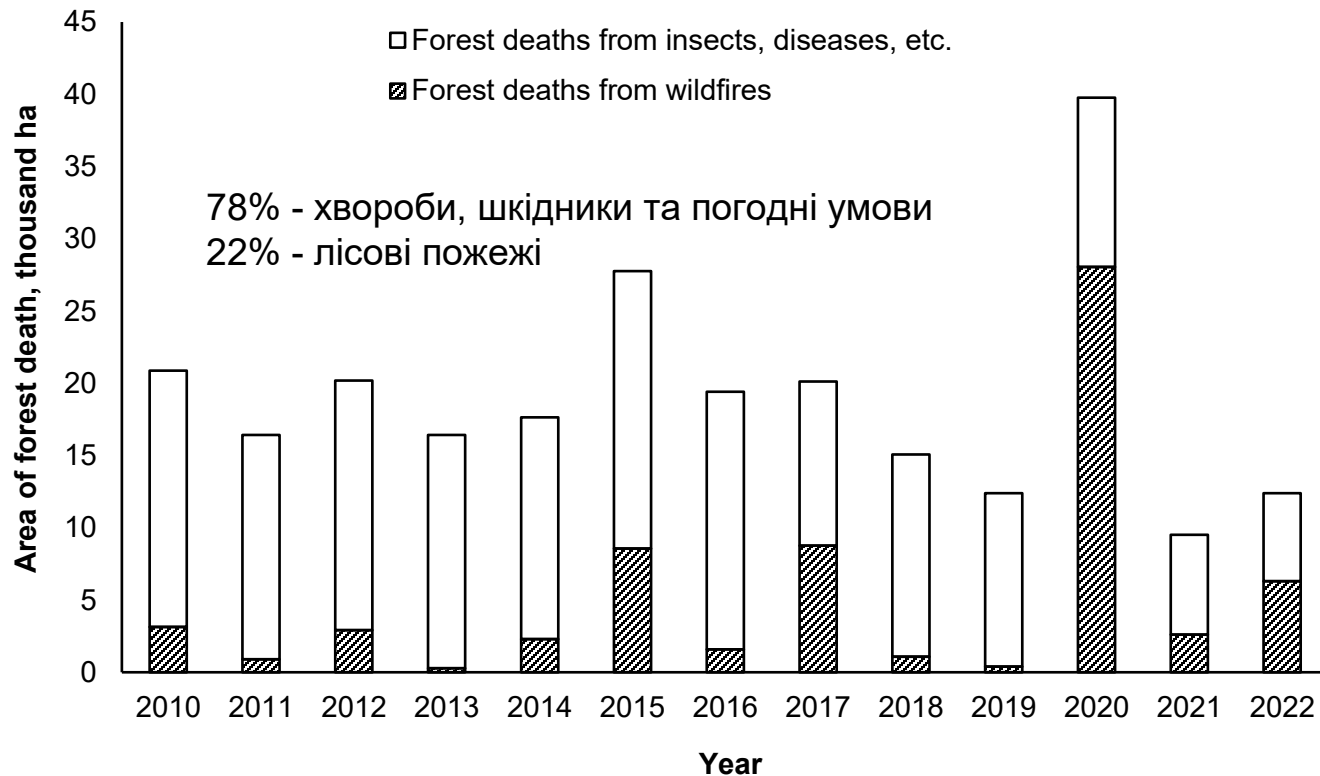

Джерело:

ДССУ, 2000-2021; Зібцев та ін., 2023

Загибель лісів

За останні 13 років
в середньому
щороку гине лісів:
- **5 тис. га** внаслідок
лісових пожеж
- **14 тис. га** -
внаслідок шкідників,
хвороб та
несприятливих
погодних умов

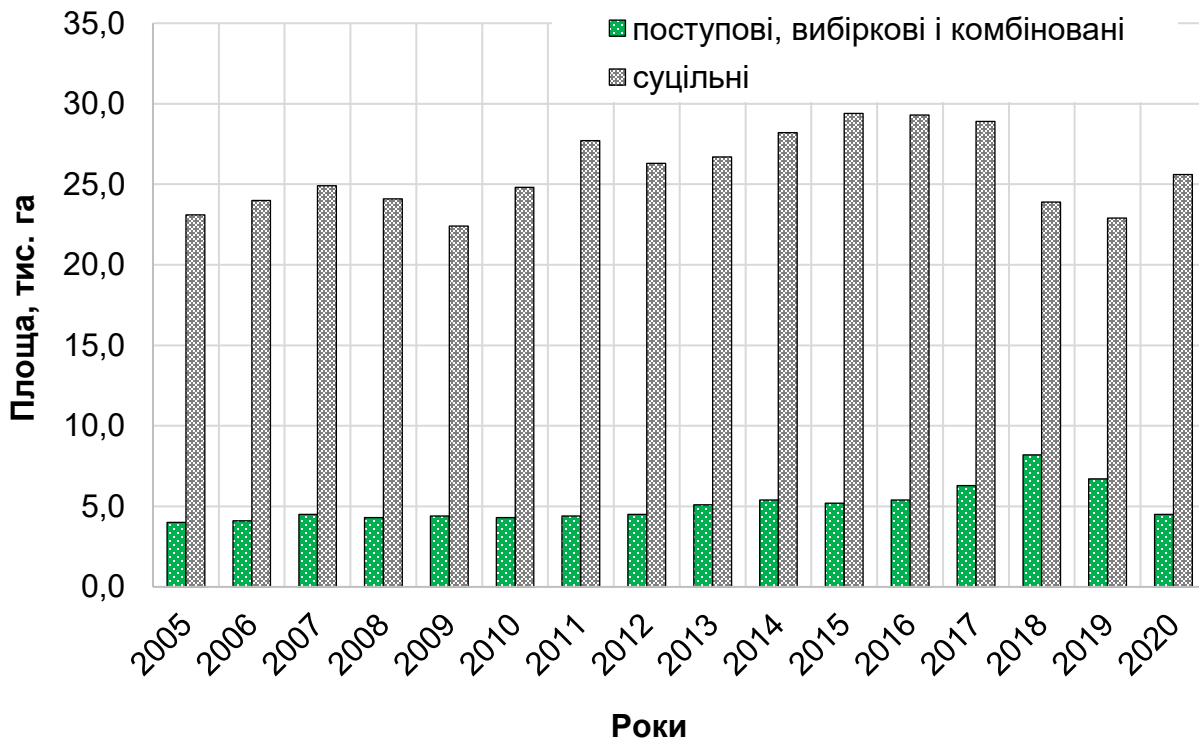
Джерело: ДССУ, 2023

Рубки головного користування

- **89% - суцільні рубки**
- **11% - поступові, вибіркові і комбіновані**

За технічними якостями:

- **41% - ділова деревина**
- **48% - дрова**
- **11% - неліквід**

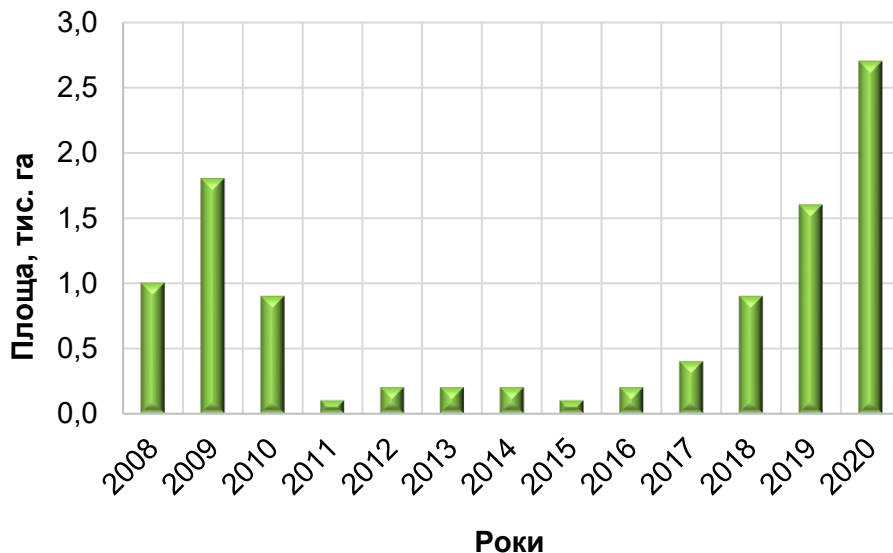
Рубки переформування

Рубки переформування - спрямовані на поступове перетворення одновікових чистих у різновікові мішані багатоярусні лісові насадження, які проводяться в усіх категоріях лісів та вікових групах.

(Правила поліпшення якісного складу лісів, 2007 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/724-2007-%D0%BF?find=1&text=%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2#w1_1)

В середньому, щороку **рубки переформування** проводять на площі менше 1 тис. га

Частка рубок переформування серед усіх РФОЛ за площею становить в середньому – **0,2%**

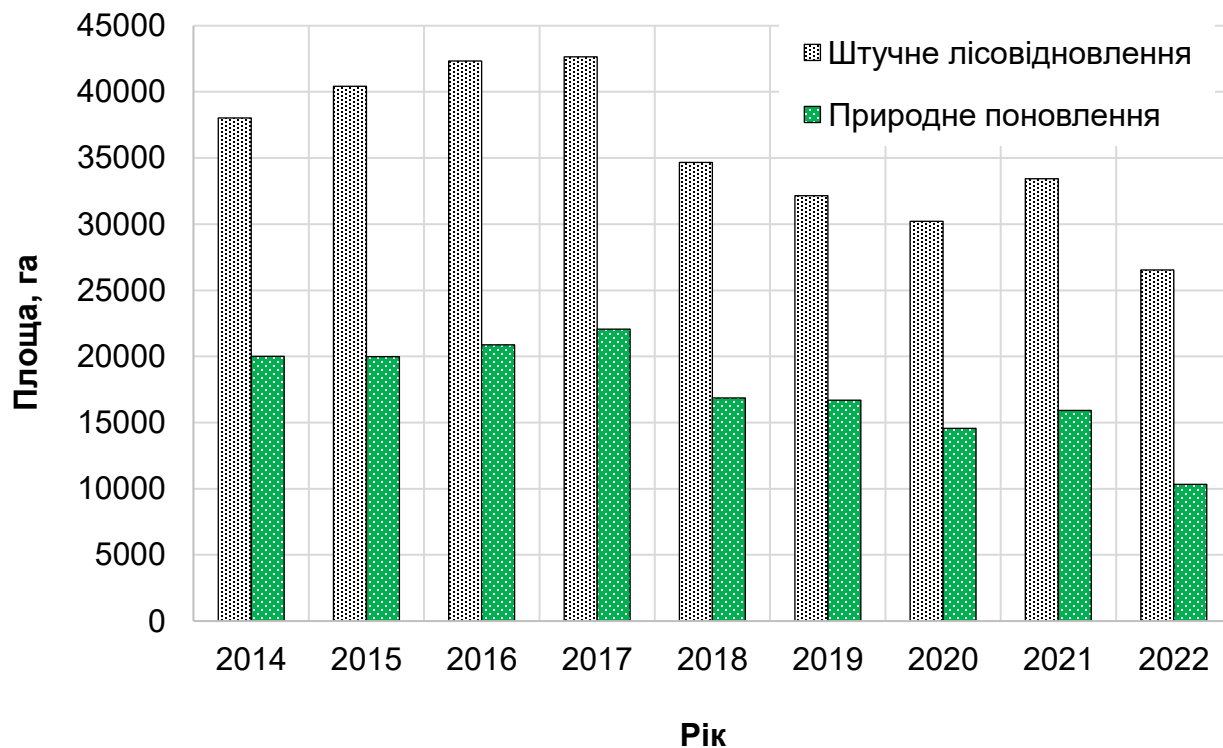

Лісовідновлення

Динаміка лісовідновлення
в Україні

В середньому:

- **67% - штучне**
- **33% - природне**

Джерело: ДССУ, 2023 (https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/cg.htm)

Потреба переходу на НПЛ в Україні

Кліматичні зміни

Посухи, буреломи, пожежі, інвазії шкідників та хвороб. Масове всихання ялини в Карпатах — яскравий приклад наслідків.

Виснаження ресурсів

Велика частка монокультур (сосна на Поліссі, ялина в Карпатах). Зниження стійкості, спрощення структури біоценозів.

eu Євроінтеграція

Гармонізація з підходами ЄС (Німеччина, Словаччина, Швейцарія). Критерії сталого управління та вуглецевої нейтральності.

Суспільна довіра

Громадськість вимагає прозорості, екологічності та врахування інтересів місцевих громад. НПЛ — основа для суспільного консенсусу.

Законодавчі зміни

Реформування галузі: перехід до просторового планування, екосистемного управління, підвищення екологічної та соціальної ролі лісів.

НПЛ підвищує адаптивний потенціал лісів через структурну складність, різноманітність видів і підтримку природного поновлення

Виклики переходу на НПЛ

Поточні виклики на шляху до НПЛ

Інституційні бар'єри

Домінування суцільних рубок, фінансова залежність від заготівлі, фрагментоване законодавство

Кадрові проблеми

Низька обізнаність з НПЛ, відсутність системної підготовки, потреба перепідготовки 60-70% спеціалістів

Технічні обмеження

Недостатня мережа лісових доріг, брак сучасної техніки (харвестери, форвардери)

Екологічні виклики

Монокультури сосни та ялини, недостатнє врахування екосистемних послуг, слабка кліматична політика

Наукові обмеження

Складність планування вибіркового рубок, потреба у кваліфікованих кадрах (Brang et al., 2014)

Європейський досвід

«НПЛ є складним у плануванні, вимагає гнучкого підходу та більших інвестицій» — Bauhus et al., 2013

Впровадження НПЛ в лісах Полісся

Впровадження НПЛ в лісах Полісся

Впровадження НПЛ в лісах Полісся є значно менш-розвиненим ніж у Карпатському регіоні, та є більш складним у впровадженні.

Серед **підходів НПЛ**, які можуть застосовуватися в соснових лісах Полісся можна виділити наступні підходи: **формування мішаних насаджень; використання природного поновлення; формування різновікових насаджень; вибіркові та поступові рубки; збереження біорізноманіття** (збереження старих дерев, мертвої деревини, рідкісних та зникаючих видів рослин і тварин та їхніх біотопів для підтримки екосистемних функцій лісу); **адаптація до кліматичних змін; формування багатокomпонентних, багатоярусних лісових узлісь; моніторинг та адаптивне управління** (постійний моніторинг стану лісів та адаптація методів господарювання відповідно до змін клімату та екосистемних процесів).

Впровадження НПЛ в лісах Полісся

Широке впровадження підходів НПЛ в соснових лісах Полісся, має ряд **перешкод та проблем**, серед яких:

- Лісогосподарська інфраструктура, яка розроблена під господарювання за старими підходами, коли всі заходи плануються за головною породою
- Динамічні кліматичні зміни та підвищення вразливості лісів
- Необхідність адаптації лісів до нових кліматичних умов
- Законодавчі та нормативні обмеження
- Економічні виклики
- Технологічні та методологічні проблеми
- Інституційні виклики
- Моніторинг та дослідження
- Проблеми з управлінням лісовими пожежами
- Вплив війни

Висновки та рекомендації щодо НПЛ в лісах Полісся

- НПЛ передбачає перехід від суцільних рубок головного користування до складних, несучільних рубок, що сприяє збереженню біорізноманіття, зниженню негативного впливу на лісовий ценоз та має позитивний соціальний характер. **Проте такі рубки не можуть мати єдиного, універсального підходу для всіх лісів, а потребують виважених, індивідуальних рішень, які базуються на результатах наукових досліджень.**
- Підходи НПЛ також передбачають **зменшення частки лісових культур** та використання переважно аборигенних видів дерев під час лісовідновлення та лісорозведення.
- **Зміна вікової та видової структури** лісів для формування мішаних насаджень, максимально наближених до природних для підвищення стійкості лісів.

Висновки та рекомендації щодо НПЛ в лісах Полісся

- Практику НПЛ доцільно застосовувати **передусім у вразливих зонах лісів.**
- Для **зниження ризиків лісових пожеж** для населених пунктів потрібне науково-обгрунтоване управління лісовими горючими матеріалами. Зниження ризиків лісових пожеж можна досягнути через лісогосподарські заходи, застосовуючи підходи НПЛ.
- Система **планування та проведення лісогосподарських** (лісокультурних) заходів біля населених пунктів повинна бути спрямована **на зниження ризиків лісових пожеж.**
- **Стратегічне планування** лісогосподарських заходів в лісах повинно бути спрямованим на **підвищення стійкості** до шкідників, хвороб та пожеж.

Висновки щодо проведення поступових рубок у сосняках Полісся

Підходи НПЛ в соснових лісах мають суттєві відмінності від підходів, які застосовуються в широколистяних або мішаних насадженнях, перш за все через біологічні особливості видів та лісорослинні умови. Відношення рослин до світла є одним із визначальних факторів вибору підходів лісоуправління та лісогосподарських заходів, що зумовлено здатністю різних видів рослин виживати в певних умовах освітлення. Для прикладу, підріст тіньовитривалих деревних видів може зберігатися під пологом лісу тривалий час (ялиця – 120 років, ялина – 80 років, бук – 60 років), а підріст світлолюбних дерев швидко гине (сосна, модрина, дуб – 1-4 роки).

Висновки та рекомендації

В Європі підходи НПЛ почали впроваджуватися ще з 1950 року коли в Німеччині була створена робоча група з питань НПЛ. Основними причинами популяризації та переходу до НПЛ стало підвищення екологічної свідомості людей, зростаючий попит на лісові продукти та послуги окрім деревини.

Враховуючи **розвиток України та її інтеграцію до ЄС**, актуальність підходів НПЛ в Україні буде зростати, тому потрібно досліджувати та розвивати даний підхід для різних типів лісів в різних регіонах. Для досягнення широкого впровадження підходів НПЛ **потрібні відповідні наукові дослідження, які будуть основою нормативних документів та рекомендацій**, а також поширення досвіду кращих практик застосування підходів НПЛ під час навчання студентів, підвищення кваліфікації лісівників, тренінгів, конференцій, семінарів тощо.

Плямиста структура лісу в бідних умовах з домінуванням світлолюбних видів

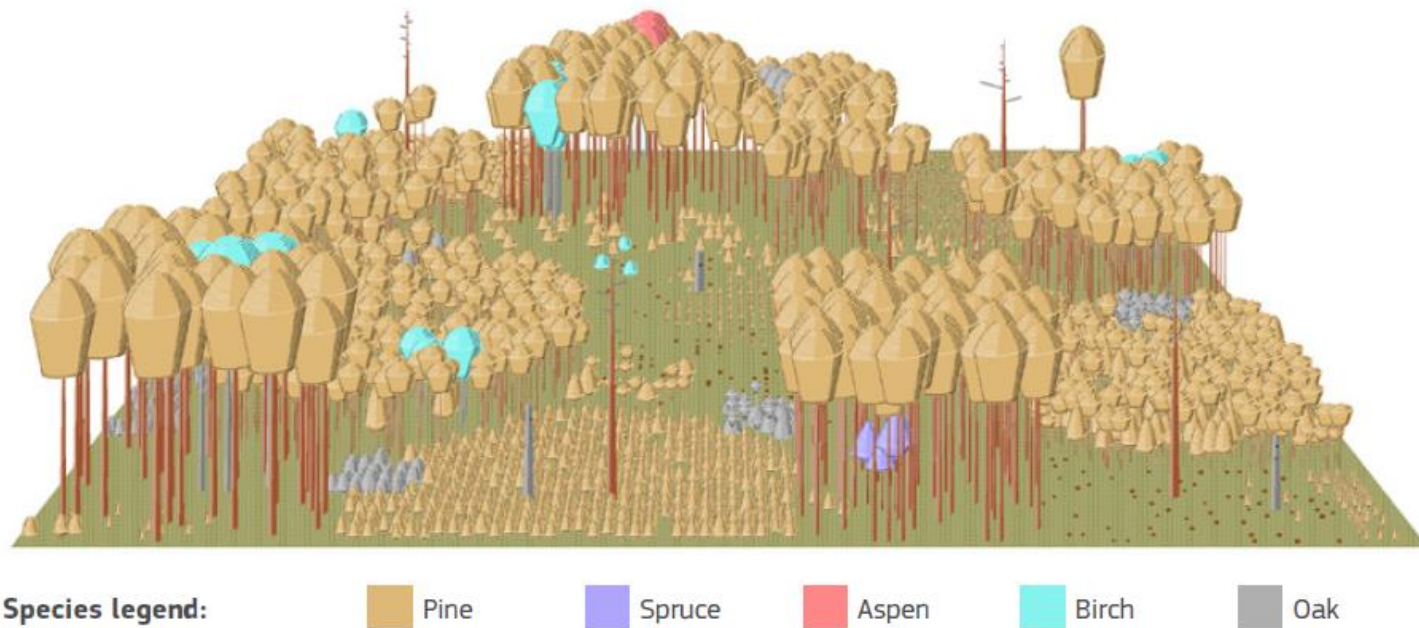

Рис. Приклад НПЛ структури соснових лісів, в бідних умовах де застосовуються системи суцільних рубок ([EU Guidelines on CNF Management, 2023](#))

Формування стійких до змін клімату, шкідників і хвороб насаджень

Застосування підходів НПЛ в Карпатському регіоні

Застосування підходів НПЛ в Карпатському регіоні

НПЛ є особливо перспективним в гірських умовах, де суцільнолісосічні рубки часто мають протиріччя екологічного та соціального характеру. Концепція НПЛ дозволяє досягти безперервного відновлення і формування лісостанів, максимально подібних за структурою і генезисом до природних, на основі використання природних процесів лісовідновлення та формування різновікових, багатоярусних деревостанів (*Криницький, Чернявський та ін., 2014*).

Впровадження підходів НПЛ в Карпатському регіоні України розпочалося з 2004 року в рамках швейцарсько-українського проекту FORZA, в межах якого було закладено 138 стаціонарних експериментальних ділянок з переформування насаджень у 14 державних лісогосподарських підприємствах Закарпаття, опрацьовано засади наближеного до природи лісівництва в регіоні, опубліковано посібник «Наближене до природи лісівництво в Українських Карпатах» (2006), проведено серію навчальних семінарів та тренінгів.

Приклад цільового структурного різноманіття мішаного лісу в багатих умовах з домінуванням тіньовитривалих видів

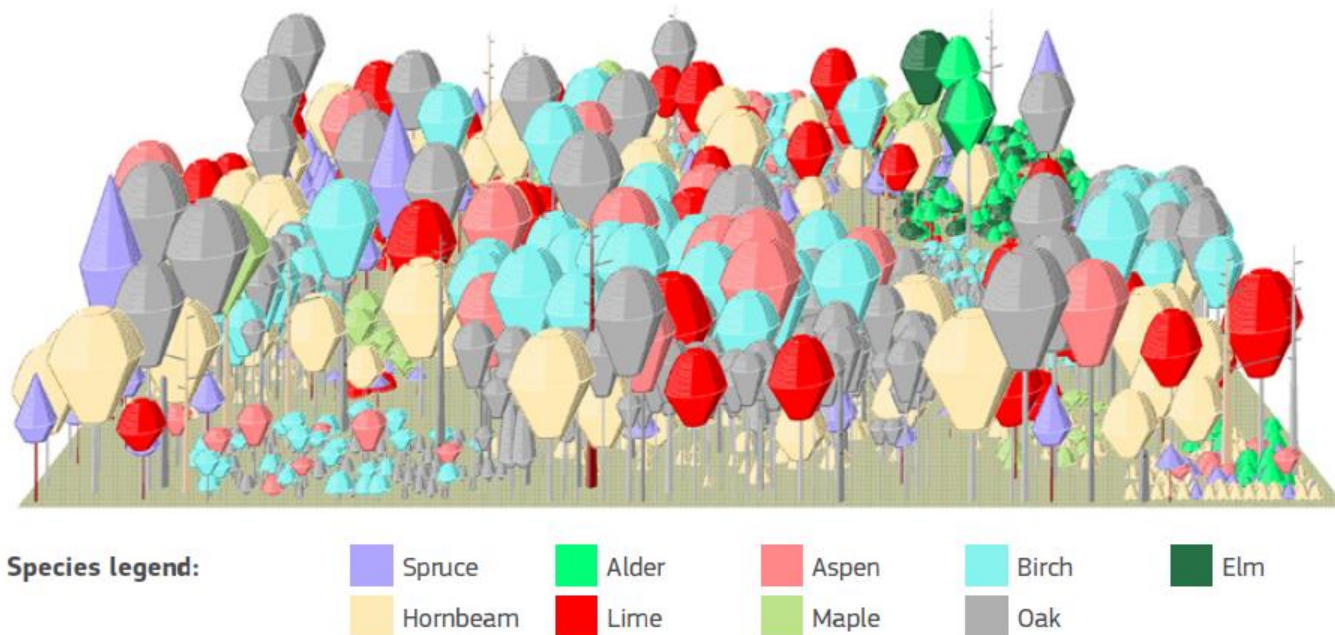

Рис. Приклад складного деревостану, що складається з мезо- та мегатрофних видів, в багатих ґрунтових умовах, де застосовуються групово-вибіркові рубки ([EU Guidelines on CNF Management, 2023](#))

Виклики впровадження НПЛ в Карпатському регіоні

- Зниження економічної ефективності в короткостроковій перспективі.
- Недостатній досвід та навички лісівників.
- Ризик зниження продуктивності лісів.
- Недостатньо розвинута інфраструктура.
- Законодавчі/нормативні обмеження.

Впровадження НПЛ в Карпатському регіоні

Широке впровадження НПЛ потребує системних змін у підходах до лісокористування та додаткових зусиль з боку лісогосподарських підприємств та органів управління лісовим господарством.

Впровадження підходів НПЛ вимагає зміни підходів та мислення лісівників, додаткового навчання персоналу, розвитку мережі лісових доріг.

Важливим є поступовий перехід від традиційних, суцільнолісосічних рубок до вибіркового та поступового формування різновікової структури насаджень.

Впровадження НПЛ в Карпатському регіоні

Економічна ефективність наближеного до природи лісівництва в гірських умовах залежить від багатьох факторів, включаючи доступність ресурсів, наявність кваліфікованих кадрів і природозберігаючих технологій, кон'юнктуру ринку тощо.

Зважаючи на важливе захисне та охоронне значення гірських лісів, **збереження постійного лісового середовища має бути в основі усіх заходів з використання лісових ресурсів.** Це вимагає поступового переходу до вибіркової системи господарювання.

Доцільним є **перехід від лісовпорядкування за способом класів віку до ділянкового методу лісовпорядкування,** який передбачає індивідуальний підхід та призначення лісогосподарських заходів для конкретного деревостану

Завдання для переходу на НПЛ

Що потрібно зробити для переходу на НПЛ

1. Зміна систем рубок

Поступова відмова від суцільних рубок на користь вибіркового та поступових систем. Заборона суцільних рубок у гірських лісах Карпат з 23.04.2027 р.

2. Відновлення природної структури

Формування різновікових багаторусних мішаних деревостанів. Відновлення автохтонних деревних видів.

3. Природне поновлення

Перехід до природного поновлення. Використання локального садивного матеріалу. Уникнення монокультур.

4. Підготовка кадрів

Навчання 60-70% спеціалістів протягом 3-5 років. Оновлення програм у коледжах та університетах.

5. Технічне забезпечення

Будівництво лісових доріг. Впровадження сучасної техніки (харвестери, форвардери, повітряно-трелювальні установки).

6. Наукове забезпечення

Застосування індикаторів FSC та PEFC. Моніторинг та оцінка ефективності практик.

Джерела фінансування

Держбюджет • Міжнародна допомога (FAO, GIZ, EC, WWF) • Вуглецевий ринок • Екологічний податок

Комунікація та освіта

Демонстраційні ділянки • Просвітницька робота • Залучення громадськості до прийняття рішень

Нормативно-правове забезпечення

Гармонізувати національне законодавство із європейськими підходами Close-to-Nature Forestry та принципами сталого лісоуправління (SFM).

Оновити правила рубок, забезпечивши пріоритет вибіркового і поступових систем та обмеження суцільних рубок.

Закріпити на рівні нормативних актів вимогу формування різновікових мішаних насаджень і сприяння природному поновленню.

Впровадити принцип екосистемного управління, просторового планування та інтегрованого підходу до ведення лісів.

Зміна системи ведення лісового господарства

Запровадити вибіркові та поступові рубки як базову систему рубок головного користування у всіх регіонах, де це природничо обґрунтовано.

Почати поступове переформування монокультур у мішані, різновікові деревостани шляхом рубок переформування.

Забезпечити безперервність лісового покриву під час усіх лісогосподарських заходів.

Переорієнтувати лісовідновлення на природне поновлення, а штучне використовувати точково та лише місцевими генотипами.

Розробити типологічно обґрунтовані моделі цільових деревостанів для різних лісорослинних умов України.

Відновлення природної структури лісів

Сприяти природному поновленню шляхом створення оптимальних світлових «вікон», біогрупових вибірок та мікроосвітлення під наметом.

Формувати мішані насадження з домінуванням автохтонних та кліматично стійких видів.

Відновити вертикальну та горизонтальну структурну різноманітність деревостанів.

Збільшити обсяг мертвої деревини та біотопів для підтримки біорізноманіття.

Освітня та кадрова трансформація

Створити національну програму навчання НПЛ для працівників лісової галузі.

Провести підготовку і перепідготовку не менше 60–70% фахівців галузі протягом перших 3–5 років.

Впровадити курси НПЛ у програми університетів та коледжів лісівничого профілю.

Створити мережу демонстраційних ділянок НПЛ у різних природних зонах.

Організувати регулярні стажування та семінари за участі міжнародних експертів (Pro Silva, CCF, Німеччина, Словаччина тощо).

Наукове та моніторингове забезпечення

Розробити індикатори оцінки ефективності НПЛ, включно з показниками біорізноманіття, вуглецевого балансу та структурної складності.

Забезпечити формування довгострокової системи моніторингу, з урахуванням національної інвентаризації лісів.

Підтримати прикладні дослідження з питань кліматичної стійкості, природного поновлення, селекції локальних генотипів.

Використовувати сучасні геоінформаційні технології для моніторингу стану лісів та ефективності заходів НПЛ.

Технічне та технологічне забезпечення

Переорієнтувати технічний парк на обладнання, придатне для вибіркового рубок: харвестери, форвардери малої потужності, канатно-трелювальні системи.

Оптимізувати мережу лісових доріг для мінімізації руйнування ґрунтів та зменшення впливу на екосистеми.

Розвивати технології точкового лісовідновлення, вирощування садивного матеріалу із закритою кореневою системою.

Фінансове забезпечення

Сформувати багатоканальну модель фінансування трансформації НПЛ (держбюджет, міжнародні фонди, приватні інвестиції, вуглецеві проєкти).

Забезпечити фінансування пріоритетних напрямів, включно з навчанням, технікою, науковим супроводом та інформаційними кампаніями.

Підготувати систему економічних стимулів, що відокремлює фінансові результати підприємств від обсягів рубок.

Пілотне та поетапне впровадження

Створити пілотні полігони НПЛ у Карпатському регіоні та інших зонах, придатних для раннього переходу.

Оцінити результати пілотів і масштабувати успішні практики на всю країну.

Розробити регіональні плани дій, що враховують природні та соціально-економічні особливості кожного регіону.

Комунікація та суспільна участь

Підвищувати довіру суспільства до процесу управління лісами через прозорість даних та залучення громад.

Створити інформаційні матеріали, відеоуроки, посібники з НПЛ для різних категорій stakeholders.

Проводити публічні консультації щодо планів лісогосподарських заходів.

Запустити національну просвітницьку кампанію щодо переваг НПЛ.

Що вже зроблено в Україні

Законодавчі зміни

2021

Державна стратегія управління лісами до 2035 року

2024

Постанова КМУ №454 — рубки переформування

2025

Оновлення Правил поліпшення якісного складу лісів (КМУ №721)

Ключова дата

23.04.2027 — заборона суцільних рубок головного користування у гірських лісах Карпатського регіону

Стратегічні документи

- ✓ Проект Стратегії НПЛ ДП «Ліси України» (2025)
- ✓ План дій — Карпатський регіон
- ✓ План дій — вся Україна

Міжнародне співробітництво

- ✓ Обмін досвідом з Німеччиною, Швейцарією, Словаччиною
- ✓ Адаптація принципів Pro Silva Europe
- ✓ Гармонізація з підходами ЄС

Практичні кроки

- ✓ Впровадження рубок переформування
- ✓ Створення піднаметових культур

ВИСНОВКИ

Впровадження НПЛ в Україні є не просто актуальним, а необхідним кроком у відповідь на виклики змін клімату, втрати біорізноманіття та деградації лісових екосистем

НПЛ є ключовим елементом для формування сучасної, сталої та екологічно орієнтованої лісової політики в Україні, що підтримує екологічну стійкість (мішані різновікові насадження краще адаптовані до змін клімату)
Євроінтеграційні процеси (Відповідність європейським стандартам сталого лісоуправління), взаєморозуміння у суспільстві ...

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!

Олександр Сошенський
soshenskyi@nubip.edu.ua